

Nataša Konestabo

PROJEKTNO DELO OSNOVNE ŠOLE ČRENŠOVCI. OD LANU DO PLATNA

30. 1. - 1. 2. 1994

Na OŠ Črenšovci so se tokrat odločili na pedagoško in vsebinsko pestrejši način stimulirati ustvarjalnost svojih učencev in postrugati po spominu še zadnjih pričevalcev in nosilcev tkalskega izročila ter s pomočjo njihovih pripovedi, demonstracij, strokovne literature in leposlovja rekonstruirati njihova znanja in jih večmedijsko predstaviti v jeziku današnjega časa (projektna naloga, razstava, videofilm, objave mladih novinarjev v dnevnem in lokalnem časopisu).

Projektna tema ni bila izbrana naključno, saj se je prav na območju današnje nove občine Črenšovci tkalsko znanje kot hišna dejavnost in obrt ohranilo najdlje. To potrjujejo tako podatki iz kartoteke terenskih zapisov Pokrajinskega muzeja Murska Sobota kot tudi ustno izročilo prebivalcev tistih ravninskih vasi, katerih pglavita gospodarska dejavnost je bila poljedelstvo in ki so kupovali platno od tkalcev s širšega črenšovskega območja še v letih takoj po 2. svetovni vojni (Trnje, Žižki, Velika Polana), ter nenazadnje literarna pričevanja Miška Kranjca. Do začetka 70. let so tkali le še v Veliki Polani.

Hkrati je bila tema zasnovana dovolj na široko, da je omogočala enakovredno vključevanje in sodelovanje učiteljev na predmetni stopnji in etnologa. Učitelji so v skladu s svojim predmetom v teh dneh pripravili različne delavnice. Tako so učenci:

- v likovni delavnici predstavili likovno motiviko brisač iz bližnje okolice,
- v tehnični delavnici so si ogledali teritvene in tkalske naprave v lendavski zbirki, jih narisali in izdelali miniaturne posnetke trlice, kolovrata, statev,
- v glasbeni delavnici so zapisovali ljudske pesmi (šaljivke, zbadljivke), s katerimi so si predice krajšale zimske večere in trlje zbadale, predvsem moške obiskovalce,
- v literarni delavnici so posegli po besedilih piscev, ki so vsa ta znanja vključili v vsakodnevne življenjske situacije in jih prenesli v literaturo,
- v biološki skupini so analizirali razmere za gojenje lanu v okviru osnovne šole.

Mladi novinarji so se priključili delu posameznih skupin, svoja opazovanja so ob koncu strnili in jih objavili v dnevnem in lokalnem časopisu. Delo terenskih skupin je spremljala tudi ekipa Murskega vala, lokalne radijske postaje, ki je izročilo predice v pokrajini posvetila posebno oddajo.

Etnologov prispevek se je kazal v organiziranju terenskega dela in pripravi vprašalnika, ki je že zaradi prilagoditve osnovnošolski stopnji in predhodnega (ne)poznavanja tematike temeljil na topografskem popisu ustreznih znanj in stopnje ohranjenosti v današnjem času.

Skupino za popisovanje predmetov, ki so jih učenci ob tej priložnosti prinesli od doma, sem seznanila s pojmom muzejske inventarizacije. Muzejske kartotečne liste smo prilagodili njihovim potrebam, tako da so nanje vpisovali ime in narečno ime, izvor (ime, priimek, naslov učenca) in leksikalno opredelitev predmeta iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Za podobne prihodnje projekte ali razstave so si tako ustvarili potrebno evidenco.

Sama bi morala prevzeti vodenje etnološke skupine z dvajsetimi učenci. Zato sem predlagala zainteresiranim učiteljem, da prevzamejo del terenskega dela z že izdelanim vprašalnikom. Zastavljen je bil tako, da je bil razumljiv tudi nepoznavalcu, saj so posamezni sklopi vprašanj sledili zaporedju opravljenih čez celo leto (gojenje, namakanje, sušenje lanu - teritev lanenih vlaken - preja lanenega prediva). Delo etnološke skupine smo tako razbremenili in racionalizirali. Tudi zato, ker smo morali z vsemi dejavnostmi končati v dveh dneh, dnevna obremenitev učencev pa ni smela preseči štirih šolskih ur.

Odklonilni odnos učencev do dediščine starih staršev, ki sem ga sicer pričakovala, čeprav ne v tolikšni meri, kot se je izkazalo, bi lahko predvsem zaviral izvedbo terenskega dela. Zato smo jim približali projektno temo z videoprojektivno o gojenju lanu in tkalski dejavnosti na Slovenskem. Za učence sem pripravila uvodna predavanja o etnologiji in delu etnologa v muzeju, ki sem jih vizualizirala s projekcijo diapozitivov.

Na tej stopnji učenci še niso zmožni sintetičnega mišljenja, zato sem jim predavanja popestrila z zanimivostmi iz vsakdanjega življenja, ki jim je najbližje in katerega del so tudi sami (za pusta našemljeni "dinozavri", "ninje") zanimivi pa so tudi etnologu na terenu. Tematika se jim je zdela dovolj privlačna še zato, ker se z zgodovino in geografijo srečujejo v šoli, "tovaršice za etnologijo" pa še niso poznali.

V naši skupini smo iskali vzroke za pojav tkalske obrti prav v teh krajih in njen zaton, primerjali ponudbo in povpraševanje po izdelkih iz domačega platna nekoč in danes, gibanje cen domačega platna in socialni status tkalcev. Pri delu smo posneli edino tkalko v Prekmurju, ki nam je prikazala tkanje na tehnološko najzahtevnejših navadnih ročnih statvah z ležečo osnovo. Uporabila je najosnovnejšo platnovo vezavo. Za boljše razumevanje samega postopka nam je predstavila najpreprostejšo pripravo za prostoročno tkanje, kjer so niti pritrjene z bucikami na mehko osnovo. Tkalska tehnika je dovolj enostavna, saj zahteva zgolj leseno ali kovinsko pretikalno, spretne prste in malo poguma.

Izkazalo se je, da je svoje znanje nasledila od svoje mame v rojstni vasi na Goričkem ob madžarski meji, odkoder se je prisožila v te kraje. To potrjuje ugotovitev, da se je v madžarskih družinah tkanje dedovalo po ženski liniji, medtem ko so v slovenskih vaseh okoli Črenšovec tkali predvsem moški. Tkalska dejavnost se je pojavila povsod tam, kjer druge oblike človekove dejavnosti in težke socialne razmere niso nudile dovolj za preživetje (slabša kvaliteta zemlje, številčnost družin).

Primerjava preteklega obdobja z današnjim kaže na dejstvo, da je ponudba odvisna od povpraševanja, nanj pa vplivata čas in družba. Tako je imel v preteklosti tkalec delo čez vse leto, saj je bilo domače platno trpežno in vsesplošno uporabno v kmečkem gospodarstvu, kjer se je še sejal lan. Ljudje so nosili tkalcu doma spredene lanene niti. Iz slabšega prediva so tkali ponjave in vreče, medtem ko so konec šestdesetih let za vsakodnevno hišno uporabo iz boljšega prediva tkali le še posteljino, tekače, namizne prte, brisače in prtice, ki so jih v krasilne namene vezli. Najhitreje je prišlo do zamenjave domačega platna s

cenejšim industrijskim v praznični noši ljudi.

Ne glede na to, da je cenejše industrijsko blago že v času med obema vojnami izpodrinilo uporabo domačega platna v vsakdanji noši, se njegova cena očitno vedno zviša v ekonomsko in socialno negotovih časih. Tako je bilo v času takoj po drugi svetovni vojni, ko je primanjkovalo blaga in živil, in tako se njegova cena dviga tudi danes, kar narekuje predvsem modna industrija z oživljanjem etno-podobne in zahodna eko-histerija, ki priporoča nošnje naravnih zračnih materialov. Pri tem pa moramo upoštevati, da se, po besedah tkalke, samo izdelovanje domačega platna, se pravi surovine, ne izplača, ker ročno delo pri nas še nima prave veljave, samo tkanje pa je telesno naporno, saj od tkalca zahteva nekajurno delo v prisiljeni držji. Največje povpraševanje pa je prav po gotovih modnih oblačilih iz lanenega platna.

Med pogovori z domačini se je izkazalo, da so učenci svoj odnos do dediščine polpreteklega obdobja zgradili po vzoru svojih staršev, ki so odslužene predmete razstavili po podstrešjih, če jih že niso prodali starinarjem iz Avstrije. Odsluženim starinam, ki so brez prave vrednosti jemale prostor, pač ni bilo težko postaviti cene.

S to projektno nalogo imajo učenci OŠ Črenšovci priložnost prikazati staršem drugačno vrednotenje kulturne dediščine, kot je značilna za čas družbeno-gospodarske okoliščine, v katerih so živeli njihovi starši.

Ohranjenemu spominu in znanju navkljub pa se zdaj pred etnologa postavlja problem ustrezne predstavitve izročila tkalcev in predelovanja lanu v novi postavitvi zbirk Pokrajinskega muzeja v Murski Soboti, ki naj bi presegla statično "nepovednost" razstavljenih muzealij in končno opozorila na oblikovno in vsebinsko mnogoterost tekstilij, ki jih hrani etnološka zbirka.

Polona Sketelj

DVOJEZIČNO ŠOLSTVO NA JUŽNEM KOROŠKEM V AVSTRIJI

Že nekaj let raziskujem različna vprašanja življenja slovensko govorečih Avstrijcev na južnem Koroškem v Avstriji. Del raziskovalnega dela na tem območju sem namenila tudi kulturnemu udejstvovanju slovensko govorečih Avstrijcev, založništvu,¹⁾ sistemu izobraževanja, sodobnim govornim situacijam in drugim aktualnim vsebinam kulturnega, družbenega, gospodarskega in političnega dogajanja na dvojezičnem ozemlju. Oktobra 1993 sem pričela zbirati podatke za etnološko diplomsko nalogo o vasi Globasnica v Podjuni. Rezultat mojega dela je diplomska naloga z naslovom Na stiku dveh kultur in s podnaslovom Med delovnim in prostim časom v Globasnici.²⁾ V njej sem prejšnja spoznanja o življenju na stiku dveh kultur združila z novimi, in sicer z namenom, da bi na konkretnem primeru ene od koroških vasi prikazala življenje na dvojezičnem ozemlju južne Koroške. V nadaljevanju na primeru Globasnice navajam nekaj splošnih podatkov o dvojezičnem šolstvu na južnem Koroškem.

utrakvistično šolo. Slovensko govoreči otroci so se v tej šoli morali naučiti nemščine, saj naj bi slovenščino poučevali le v prvih razredih, dejansko pa so jo izrabljali za ponemčevanje. Sprva je bila globaška ljudska šola tri-razredna, leta 1901 je pridobila še en razred. Naslednja štiri leta so učenci nadaljevali šolanje v Pliberku, Celovcu ali Velikovcu. Po prvi svetovni vojni in plebiscitu so se razmere v šolstvu zaostrele na vsem ozemlju južne Koroške. Slovensko šolsko društvo je skušalo obnoviti slovensko šolstvo, vendar ni uspelo. Leta 1938 na Koroškem že ni bilo več utrakvističnih šol. Samo v tem letu so slovensko govoreči Avstrijci izgubili 67 dvojezičnih šol, izginil je slovenski abecednik, prepovedana je bila latinica, veliko slovenskih učiteljev pa je bilo premeščenih v druge kraje. Učenci se spominjajo, da so učitelji le preklinjali v slovenščini, redki pa so jo uporabljali tudi pri razlagi težje razumljive snovi. Med vojno so poučevali izključno le v nemškem jeziku. Leta 1942 se je morala globaška šola preseliti iz svojih prostorov, nemestili so jo v župnišču in zasebnih hišah. Šele ko so leta 1949 vojaki odšli iz Globasnice, se je šola ponovno preselila v svoje prostore. Tudi v drugih krajih južne Koroške med vojno niso bile razmere v šolstvu dosti boljše.

Leta 1945 je bil storjen velik korak naprej za slovensko šolstvo na južnem Koroškem. Tretjega oktobra 1945 je začasna koroška deželna vlada izdala odredbo, ki je določala obvezne dvojezične ljudske šole na vsem ozemlju južne Koroške. Dvojezična šola se je razlikovala od prejšnje utrakvistične šole, saj so se v njej učenci učili obeh deželnih jezikov. Od tedaj je bila tudi globaška ljudska šola obvezna dvojezična ljudska šola. Leta 1951 je prišla pod vodstvo svetovalcev za dvojezično šolstvo na južnem Koroškem. Po podpisu avstrijske državne pogodbe leta 1955 so se razmere na področju šolstva zopet zaostrele. Leta 1958 je tedanji deželni glavar z odlokom ukinil splošno obvezno dvojezično šolstvo. Oktobra istega leta so obnovili utrakvistično šolo za otroke, ki so jih sicer starši odjavili od dvojezičnega pouka, vendar niso dovolj dobro razumeli nemško, da bi lahko v tem jeziku spremljali pouk. Dvojezični pouk se je tedaj dejansko omejil na fakultativno raven. Odloku je sledil pritisk organizacij, združenih v Kärntner Heimatdienstu, ki so skušale doseči organizirano odjavljanje šoloobveznih otrok od dvojezičnega pouka. Podatkov, koliko otrok so starši tedaj odjavili od slovenskega pouka, za Globasnico nimamo, vendar lahko iz ustnih virov sklepamo, da je bila prijava otrok k dvojezičnemu pouku zlasti za socialno odvisne starše velika ovira. "Ko je oče delav pri grofu in takrat

V globaški ljudski šoli se je redni pouk pričel že leta 1790. Prvi učenci so prihajali iz Globasnice in sosednjih Male vasi, Čepič, Štebna, Podjune, Slovenije, Podgore in Večne vasi³⁾. Do leta 1869 je imela nadzor nad šolo Cerkev, od tega leta naprej pa prosvetne oblasti. Te so počasi ukinile zametke slovenskega šolstva in začele uveljavljati

1) Slovenski knjižni trg v Avstriji obravnavam v diplomski nalogi z naslovom Pomen slovenske literature in slovenskega založništva za kulturno in jezikovno podobo južne Koroške in podnaslovom Raziskava slovenskega knjižnega trga na južnem Koroškem v Avstriji, ki sem jo zagovarjala novembra lanskega leta na Oddelku za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

2) Naloga je bila zagovarjana 23. 2. 1995.

3) Vse našteje vasi poleg Strpne vasi sodijo v občino Globasnica.